

Felsefe: Ne Yapmalı?*

Cristina BICCHIERI**

(İngilizceden Türkçeye Çeviren: Yurdagül KILINÇ)***

Özet

Felsefenin izolasyonu ve profesyonelleşmesi kendisine zarar vermektedir. En ilgi çekici araştırmalar ise felsefe ve diğer disiplinleri bir araya getirebilen çalışmalarda gerçekleşir. O halde, felsefe sınırlarının ötesine geçmeli ve felsefenin tam olarak ne olup olmadığı tartışmalarından uzak durmalıdır.

* İngilizceden çevirisi sunulan makalenin orijinal metni için bakınız: Bicchieri, Cristina. "Philosophy: What is to be done?" *Topoi* 25 (2006) 21-23. Çeviri için Prof. Cristina Bicchieri'den izin alınmıştır.

** Prof. Dr.

Pennsylvania Üniversitesi, S. J. Patterson Harvie Sosyal Düşünce ve Karşılaştırmalı Etik Profesörü | University of Pennsylvania, S. J. Patterson Harvie Professor of Social Thought and Comparative Ethics, Philadelphia-USA
cb36@sas.upenn.edu

*** Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.

Felsefe Bölümü, Edebiyat Fakültesi, Selçuk Üniversitesi | The Department of Philosophy, Faculty of Letters, Selçuk University.

yurdagulkilinc@gmail.com

Orcid Id: 0000-0002-1597-062X

Doi: <http://dx.doi.org/10.47614/arete.pfd.58>

Bicchieri, C. (2022). Felsefe: Ne Yapmalı?. (Yurdagül Kılınç, Çev.). *Arete Politik Felsefe Dergisi*. 2(1). 52-57.

Anahtar Kelimeler: Profesyonelleşme, disiplinlerarasılık, ekonomi, rasyonel tercih, psikoloji.

Çoğu zaman kendimi diğer filozoflarla felsefenin ne olup olmadığı tartışması içinde buluyorum. Bu türden tartışmaları aydınlatıcı bulmasam da alanımızı derinden etkileyen bir rahatsızlığın işaretini vermektedir. Burada asıl mevzu, gerçekten felsefi olanın ne olduğu sorunudur. Felsefi olan, problemleri açıklama ve çözümlemede nevi şahsına münhasır bir metot mudur? Yoksa felsefi açıdan sorduğumuz sorular ve ele alınabileceğini düşündüğümüz problemler midir? İlk sorudaki yaklaşımı çok fazla savunmacı buluyorum, sanki felsefe canlılığını devam ettirebilmek için diğer bilimsel çalışmalara benzer kendine has bir metodu tanımlamaya ve detaylıca betimlemeye zorlanmaktadır. Elbette felsefeciler, herhangi bilimsel bir araştırmaya konu olamayacak türden kavramsal güçlük ve problemlerle uğraşmaktadır (örneğin akla özgür iradenin doğası ve normativite gibi konular geliyor). Bu şekilde, farklı kavramlar arasındaki kafa karışıklığını göstermeye, çelişki ve paradokslara işaret etmeye, kapalılıkları açık hale getirmeye çalışmakta ve kullandığımız kelimeler ve bunların sebep olabileceği yanlış anlamalara hassasiyet göstermektedirler. Ancak, felsefi araştırmanın tümü belli bir dilsel analizden ibaret olsaydı boş ve yararsız konuşma tehlikesi doğardı. Öte yandan, felsefe açısından aslolanın hakikatin doğası, özgürlük, zihin, yönelim veya bilgi gibi konu ve sorulardan müteşekkil bir liste olduğunu iddia etmek, onun alanını daha da daraltacaktır; tıpkı belli dönemlerde felsefi tartışmaların merkezinde yer alan bir konunun zamanla kendine özgü metot ve standartlarla ayrı bir disiplin haline gelmesi gibi. İster diğer disiplinlerin içeriğine dair dilsel bir analizle meşgul bir alan, isterse diğer alanlarla irtibatı olmayan bir alan olarak felsefe, ciddi bir yalnızlaşma riski ile karşı karşıyadır.

Disiplinlerin ayrışması ve bunun neticesinde felsefenin profesyonelleşmesi alanımıza zarar vermektedir. Bu durum, mesleğin özelliğini ve yegâneliğini iyice özümsemek için felsefecileri, teknik tanımların dar kalıbına sokmakta, sınırlar ve çitler çekmeye sevk etmektedir. Diğer pek çok disiplin, zorunluluktan dolayı (ilgilendikleri konular çok çetrefilli ve disiplinler arası vaatleri çok cazip olduğundan) kendi sınırlarını gevşetirken felsefeciler, sınırları giderek kapamaya meyilli görünmektedir. Bu savunmacı hareketin tehlikeleri büyüktür; çünkü çalıştığımız bölümlerin sınırlarının

ötesine geçmeye kalktığımız anda o alanlardan bihaber kalmış olma tehlikesiyle karşılaşacağız.

Nitelikli felsefi çalışmaların, felsefe ve diğer disiplinleri ilgilendiren ortak konularda olduğuna ve öyle de olmaya devam edeceğine inanıyorum. Felsefe, diğer bilgi alanlarıyla iş birliği halinde gelişir veya ilerler. O alanlar felsefeye hareketlilik kazandırır; katkıda bulunamadığı alanlarda ise felsefe kenara çekilir. Bazen de yeni bir alanın parçası haline gelir ve tanımlanmasına yardımcı olur. Akla birkaç örnek geliyor.

Aristoteles'ten bu yana pek çok filozof, pratik aklın tanımlanmasıyla ilgilenmişlerdir; ancak, bu konunun rasyonel tercih olarak adlandırdığımız modern versiyonu, "hayatın en iyi rehberinin olasılık" olduğunu ilan eden Hume ve piskopos Butler'da ortaya çıkar. Rasyonel bir kararın olasılık üzerine temellendirilmesi gerektiği tezi, 18. yüzyılda neredeyse yaygın bir kanaat haline gelmişti. Hume (daha önce Hobbes gibi) insanları pratik anlamda rasyonel kabul etmiş, psikoloji ile ilgilenmiş ve buradan sosyal yapıya, hükümet ve sivil topluma ilişkin genel önermeler çıkarmıştı. İnsani tercihler ve bunları şekillendiren arzu ve istekler, modern siyaset felsefesi geleneğinin merkezinde yer almış ve 19. yüzyılda faydacı ahlak, siyaset felsefesi ve neo-klasik ekonominin ortak gelişimine şahit olan "ahlaki bilimler" söylemine katkıda bulunmuştu.

Nihayetinde, felsefe ekonomiden ayrıldı ve sonra da siyaset felsefesi ile bağlarını kopardı. Ekonomistler sonunda rasyonel tercihi bir marka haline getirirken filozoflar yönelimsellik (*intentionality*) konusundan arta kalanlarla oyalanıp durdular. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında, yani nispeten yakın zamanlarda, (Carnapçı gelenekte yoğrulmuş) bazı filozoflar karar teorileri adıyla ortaya çıkan alanı yeniden sahiplendiler; fakat en az yirmi yıldır bu alan, felsefe veya bilimin diğer alanlarında olup bitenlere etkisi çok da fazla olmayan birkaç araştırmacıya terk edildi. Bayesçi karar alma teorisi istatistikçi ve ekonomistlerin ana temalarından biriydi ve ilgi duyan birkaç felsefeci, ana akımdan uzak bir şekilde, epistemoloji ve bilim felsefesi alanlarında çalışmaktaydı. Bu öncü felsefecilerin ortaya koyduğu önemli çalışmaların geniş bir kesim tarafından tanınabilmesi için sosyal bilimcilerin kendi araçlarının sınırlılıkları ve kavramsal zorluklarıyla karşı karşıya kalması gerekti.

Öte yandan, yeni bir alan olan oyun teorisi de canlılığını yitirmek üzereydi. Bir disiplin olarak Von Neumann ve Morgenstern ile gayet başarılı bir başlangıç yaptıktan

sonra beklenen sonuçları üretemedi ve teorinin yeniden önem kazanması için 1970'lere kadar beklememiz gerekti. Oyun teorisi, rasyonel tercih düşüncesini yeni bir aşamaya taşıdı. Artık bir karar alabilmek için bireyler, birbirinin davranışları hakkında tahminde bulunmaya çalışan karar alıcılardan müteşekkil sosyal bir çevreyi de hesaba katmak zorundadır. Rasyonaliteyi tanımlamak ise daha da karmaşık hale geldi; çünkü şimdi aktörlerin bilgi oranına ve bilgi kaynaklı asimetrielerin etkilerine karşı da dikkatli olmak zorundayız. Bu, felsefenin filizlenmekte olan bir alana önemli katkılar yapmak suretiyle başladığı yere geri dönmesidir. Geleneksel olarak epistemoloji; bilgi ve inanç arasındaki ayrımı, genel geçer bilginin tanımını, inançları gözden geçirmenin yollarını açık ve seçik hale getirmektedir. Tüm bu felsefi katkılar, ikincil oyunların mükemmeliyeti ve bunların hangi şartlar altında geçerli olduğuna yönelik denge (equilibrium) türünden kavramların netleştirilmesine olanak sağladı. Epistemik oyun teorisinin karma alanı, ekonomik olduğu kadar felsefidir. Şu halde, rasyonalitenin felsefi analizi, oyun teorisindeki gelişmeler sayesinde zenginleşirken oyun teorisi epistemolojinin müdahalesiyle önemli oranda değişime uğramaktadır.

Siyaset felsefesi ve etik alandaki bu teorik gelişmelerin artmakta olan etkileri inkar edilemez. Rasyonel aktörler arasındaki sosyal etkileşimler bağlamında ele alındığında sözleşmecî teorilerin sınır ve kapasitesi daha iyi anlaşılabilir. Herhangi bir normatif siyaset teorisi bir dizi ilkelerle işe başlamalıdır ki bu ilkelerden hangi sosyal kurumların temel olarak kabul ettiğimiz ilkelerde içkin bulunan değerleri en iyi temsil ettiğine yönelik sonuçlara ulaşabiliriz. Bireylerin haddi zatında rasyonel olduğunu varsaymak, temel olarak kabul ettiğimiz bu ilkelerin doğasını önceden hükme bağlamaz. Ancak, o ilkelerden çıkarmaya çalıştığımız sonuçlara sınırlamalar getirebilir. Bu noktada felsefenin söyleyecekleri kadar diğer alanlardan öğreneceği çok şey vardır. Özellikle rasyonalite ile maddi motivasyonların maksimizasyonunun tam olarak örtüşmediğini ortaya koyan felsefi analizin, rasyonalitenin daha zengin ve daha gerçekçi yorumlarına yol açtığını vurgulamak isterim.

Felsefi analiz, etik ve siyaset felsefesinin normatif yönleriyle ilişkilidir. İnsanların gerçekte ne yaptıkları ve ne yapmadıklarıyla değil, yapması gerekenler ile alakalıdır. Siyaset felsefesi ve ahlakı doğallaştırmanın, “nasıl düşündüğümüzden” “nasıl düşünmemiz gerektiğine” gitmek olduğu anlamına geldiğini iddia etmek büyük bir hatadır ki bu, şunu söylemeye benzer: insanlar basit mantıksal testlerde (örneğin,

$p \rightarrow q$ 'nin $\sim q \rightarrow \sim p$ 'ye denk olduğunu görmede) başarısız oldukları için mantık, ümitsiz ve yararsız bir çabadır.

Ancak, kabul etmek gerekir ki felsefi anlamda “-malı”, kaçınılmaz olarak insanların gerçekte *yapabildikleri* veya ne yapabileceklerini varsaymanın rasyonel olması ile ilgilidir. Felsefe, topluma dair bir şeyler iddia edebilmek için başka alanların yanı sıra psikolojiyi de hesaba katmalıdır. Bireyler mükemmel bir şekilde rasyonel olamayabilir veya tecrübe ettikleri durumlar oranında değişken tercih ve arzulara sahip olabilirler. Kontrol edilmesi güç duygular tarafından yönlendirilebilir veya çoğunlukla olduğu gibi çevresel uyaranlara ne ölçüde tepki verdiklerinin farkında olmayabilirler. Filozofun görevi, bilimsel bilgi ile araştırmaların tecrübi sonuçlarını bütüncül bir zaviyede birleştirmektir. O halde şu sonuca varabiliriz: ahlaki düşünme, duygusal tepkiler ve bunların rasyonalizasyonundan başka bir şey değildir; ilki evrimle diğeri ise kültürel güçlerle biçimlendirilir. Bu farkındalık bize daha iyi normatif teoriler üretmede yardımcı olmalıdır. Burada sadece etik ve siyaset felsefesini değil epistemolojiyi de kastediyorum. Bir yandan, bilim ve felsefe etkileşimi normatif teorileri *temellendirmemize* olanak sağlayabilir. Öte yandan, kabul ettiğimiz normların ve ilkelerin *gözden geçirilmesine* ve nihayetinde onların dönüştürülmesine yardım eder.

Benzer bir argüman, sosyal erdemler, normlar ve adalet ilkelerinden ne anladığımızı ortaya koyan yeni evrim modelleri için de ileri sürülebilir. Bu durumda, belli ahlaki erdem ve normların her koşulda değil de ancak belli şartlar altında ortaya çıktığını gösterdiğimizde onların normatif iddialarını ortadan kaldırdığımızı düşünmek de doğru olmayacaktır. Yaptığımız şey, bu tür normların mümkün olduğunu göstermek ve hangi şartlar altında mümkün olabileceklerini betimlemektir; muhtemelen bir toplum için ne kadar iyi (veya kötü) olabileceklerini açıkladık. Bu sonuçlar, hiç olmazsa, normatif iddialarımızı haklı kılar ve güçlendirir (veya keskinleştirir ve değiştirir).

Felsefede ne olup bittiğine dair önyargılı bir açıklama sunduğumun farkındayım; çünkü tartıştığım alanlarda yapılan çalışmalara büyük ölçüde vakıfken öteki alanları çok daha az biliyorum. Değerlendirmelerimin zihin felsefesi gibi bilim ve felsefe arasındaki alışverişin daha aktif olduğu alanlarda doğru olup olmadığından da emin değilim. Sonuç olarak şunu ifade edeyim: Bilim, felsefe ile her zaman oldukça ilgiliydi ve ilgili olmaya devam edecek; felsefe normatif bir girişim olarak gelişmek istiyorsa kendisine daha

sağlam bir zemin sağlamak için bilimsel sonuçları da göz önünde bulundurmak zorundadır. Böyle yaparak felsefe, bilim insanların faaliyet ve kullandıkları kavramların sonuçlarına yönelik tavırlarında değişiklik meydana getirebilir. Fakat tüm bunlar, tekrar edecek olursak, yalnızlaşmanın terkinini, sınırların aşılmasını ve neyin gerçekten felsefe olup olmadığına dair endişeden kurtulmayı gerektirmektedir.